

Medaljens bagside

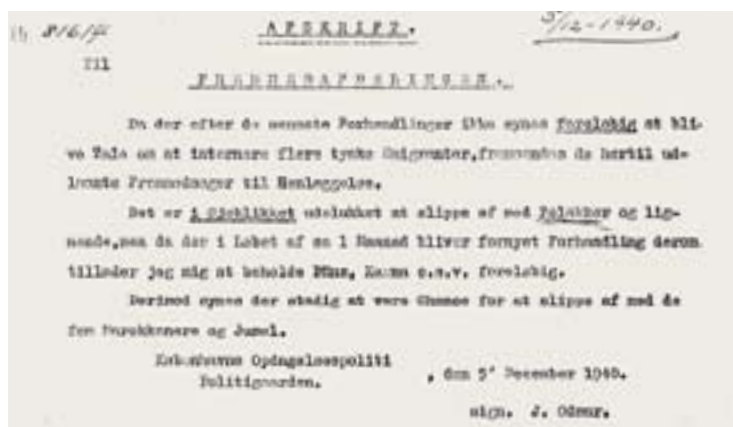
Jødiske flygtningeskæbner
i Danmark 1933-1945
af Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson

Forlaget Vandkunsten

Fig. 26. Den 5. december 1940 var Jens Odmar, overbetjent og senere kommissær ved politiafdelingen (A.S.) under Statsadvokaten for Særlige Anliggender, i fuld gang med forhandlinger med tyskerne om »slippe af med« mennesker, som havde søgt ly i Danmark. De »Polakker og lignende« som der refereres til i Odmars notits, var blandt andet fire jødiske mænd, som den 31. januar 1941 blev udvist af Danmark. Alle døde de senere i nazisternes udryddelseslejre. Dokumentet findes i Udl-sagen for Paul Pinkas Koppel i Rigsarkivet i København.

chef den 16. september 1940. Det ene tilfælde var i en sag om to tyske borgere, hvoraf én var desertør. Besættelsesmagten havde ikke begæret udvisning, og justitsminister Harald Petersen rådede til besindelse, og at sagen blev stillet i bero. Statsadvokat Eivind Larsen ignorerede det og pressede alligevel en udvisning igennem. De to tyskere blev udvist med tilhold og transporteret til Flensborg og afleveret til grænsepolitiet. Der var derimod ingen pardon for jøder i de to måneder i 1940 da Harald Petersen selv var Statsadvokat for Særlige Anliggender. Han medvirkede til udvisningen af et ungt jødisk ægtepar. Men samtidig med at Harald Petersen den 14. september 1940 forsøgte at stille udvisning af de to tyskere i bero, godkendte han udvisningen af Ernst Platzko (fig. 42), der var jøde.

Her følger beretningen om udvisninger af jøder og enkelte andre udlændinge i lignende situationer fra Danmark i årene 1940 til 44.

Ruth Fanni og Schulim Niedrig

»Jeg håber at De kan hjælpe os til vor frihed, vi er unge og vil gerne opbygge en ny tilværelse. Forhåbentlig har jeg ikke gjort Hans Majestæt vred på grund af mit bønsskrift og beder om undskyldning«²³.

(Fanni Niedrig i et brev til Kong Christian X, 8.7.1939).

Ruth Fanni Niedrig (født Seckelson), født 15.11.1920 i Wilhelmsdorf ved Berlin – bidt ihjel af hunde i Auschwitz 1943²⁴.

Schulim Niedrig, født 12.9.1910 i Oswiecim i Polen – død i august 1987 Toronto, Canada²⁵.

Fra Oswiecim til Auschwitz

Denne historie begynder i det daværende østrig-ungarske kejserdømme. I en lille by som siden skulle komme til at ligge i det Polen som skabtes efter Første Verdenskrig. På polsk hed Byen *Oswiecim*, men blandt jøder var den bedre kendt som *Oshpitzin*. Byen og dens omgivelser havde en stor jødisk befolkning, og fromme jøder var i flertal. Østrigerne brugte byens germanske navn, det senere mere kendte *Auschwitz*.

Navnet Auschwitz dukkede muligvis også for første gang op i Rigspolitiets Fremmedafdeling i 1939 da den unge skrædder Schulim Niedrig og hans kone, frisør Ruth Fanni Niedrig, kom i myndighedernes søgelys og blev anholdt og fængslet efter deres flugt fra Tyskland. Ruth og Schulim blev sendt ud af landet af de danske myndigheder i 1940. I 1942 havnede de i Auschwitz.

Familien Niedrig kom fra Oswiecim. Købmand Feiweil Niedrig, der var født i Rusland, og hans kone Roza Ruchla²⁶ bestemte sig i 1915 for at udvandre til Tyskland. De flyttede med børnene Schulim, Fritz og Scheindel til Berlin. Familien levede under trange kår, for Feiweil rejste straks tilbage til Østrig og meldte sig ved den østrigske hær. Han blev taget til fange af russerne og kom først tilbage til Berlin i 1920.

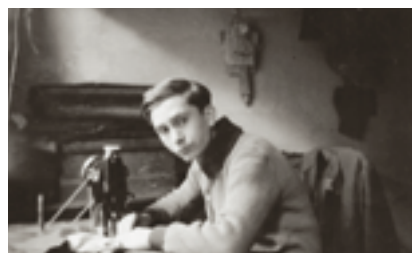

Fig. 27. Roza Ruchla Niedrig, siddende, med sin søster og sine børn Schulim, Fritz og Scheindel. Dette var et af de første fotografier som blev taget efter at familien flyttede til Berlin i 1915. Den etårige Scheindel tissede på gulvet midt i fotoatelieret. Foto Franklin Niedrigs samling.

Fig. 28. Schulim Niedrigs første skoledag i 1916. Foto Franklin Niedrigs samling.

Fig. 29. Schulim Niedrig som ung skrædderlærling i Berlin. Foto Franklin Niedrigs samling.

Familiens situation forbedredes hurtigt efter ægteemandens tilbagevenden til Berlin. Familien Niedrig klarede sig godt gennem 1920'erne og 30'erne ved hårdt arbejde og lange arbejdsdage.

Den ældste søn, Schulim, som i 1939 flygtede sammen med sin unge kone til Danmark, begyndte tidligt at arbejde for føden og kom i lære som skrædder. Han blev i 1938 gift med Ruth Fanni Seckelsohn, der var 10 år yngre end ham.

Den 28. oktober 1938 blev medlemmer af familien Niedrig fra Berlin anholdt og bragt til den polske grænse, på samme måde som tusindvis af andre jøder med polske rødder. Polen ville ikke anerkende deres polske tilhørsforhold, sådan som Tyskland krævede det, og i Tyskland blev de »ausgebürgert«²⁷.

Schulim forlod sin udviste familie for at rejse til Warszawa, hvor han boede i et halvt år mens Ruth stadig opholdt sig i Berlin. Senere rejste Schulim illegalt tilbage til hustruen i Berlin²⁸. Hun havde på det tidspunkt også modtaget en ordre om at forlade Tyskland på grund af sit ægteskab med den »polske« jøde, Schulim Niedrig. Få dage senere rejste de sammen til den danske grænse, som de krydsede den 7. maj 1939.

Den første fængsling og udvisning til Polen

Ruth og Schulim sneg sig over grænsen i nærheden af Flensborg. De overnattede på en kro de to følgende nætter og tog derefter på stop og med bus i retning mod København. Men i Nyborg blev de anholdt i færgen og fængslet.

Af papirer havde de kun fødselsattester, en tysk udvisningsordre, samt et ugyldigt polsk pas for Ruth. Et bevis for Schulims polske legitimation var blevet frataget ham i Polen. Nyborg Politi sendte dem

videre til Fremmedafdelingen i København den 17. maj 1939. De blev bragt til Vestre Fængsel for at de kunne blive bragt ud af landet i medfør af fremmedlovens §14.

I Vestre fængsel skrev Ruth til sin mand. En lille kærlighedserklæring. Hendes brev illustrerer hvor stort et pres unge jøder på flugt i Europa var underkastet. Hyppigt stod de til fængsel, adskillelse i månedsvis med risiko for at få deres forhold ødelagt. Ruth skrev blandt andet:

»Nu er jeg atter beroliget, for der er jo kun 2-3 dage til jeg igen er hos dig. (Egentlig er det jo synd, hver time vi ikke er sammen). Så vil vi ikke længere skændes om bagateller, men holde helt fast sammen. Og atter ligesom før eller endnu mere være følgende: »kammerater, venner, ægtefolk og elskede«. Jeg tror bestemt, du er indforstået med denne løsning, og at du bestemt vil give mig et kys derfor. Jeg mener det virkelig alvorligt, og du må simpelt hen gennemskue mig, når jeg igen begynder at skvaldre op om skilsmisse eller andre dumheder. I virkeligheden er jeg også meget skinsyg, selv om jeg påstår det modsatte. Og jeg ønsker, at hverken du eller jeg tænker på en anden mand og på en anden kvinde. I øjeblikket læser jeg en bog for 2. gang, fordi jeg ikke har nogen anden. Men i morgen tidlig får jeg to nye bøger. Det er faktisk alt. Vær sød at holde dig sund og rask og sørg for at få nok at spise. Jeg kan jo desværre ikke passe på dig. Jeg håber, du tænker lige så meget på mig som jeg på dig. Forhåbentlig får du dette brev snart. Måske kan du også skrive til mig. Jeg ville bestemt blive glad. Det gør ligefrem ondt i hånden af den megen skriveri. I tankerne giver jeg dig et virkelig smukt kys. Det samme og endnu mere indhenter vi på tirsdag. Jeg glæder mig allerede til det. Jeg elsker dig meget højt. Mange søde kys fra din lille kone. Så langt et brev er du bestemt ikke vant til fra mig, og jeg håber, at jeg med samme har beredt dig en smule afveksling og glæde. Bliv ved med at elske mig. Først nu mærker jeg rigtigt, at jeg elsker dig, og tror næsten ikke, at jeg kunne leve uden dig. Mange søde kys fra din Ruth«²⁹.

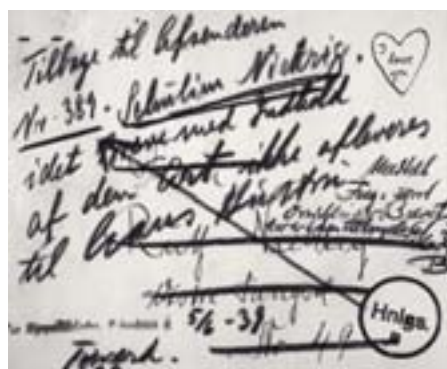
Schulim modtog aldrig dette brev fra sin kone.

Den 23. maj blev de bragt til Larsens Plads, sat om bord på M/S Sleipnir og sendt til Danzig. Alt kontrolleret af en betjent³⁰.

I Danzig blev Ruth og Schulim omgående afvist og fem dage senere returneret til København med samme skib hvis kaptajn men-

te at de selv havde foranlediget udvisningen ved at henvende sig i toldkammeret i Danzig. Én ting er dog sikkert, at hvis de ikke havde gjort det og senere var blevet opdaget af de polske myndigheder, var de omgående blevet sendt til et af de områder ved den polsk-tyske grænse hvortil tyskerne deporterede polskfødte jøder.

Fig. 30. En konvolut med en lille kærlighedserklæring fra Schulim i celle 389 til Ruth i celle 49. Brevet blev, som det fremgår af den for-tørnede politimands kommentarer på konvolutten, returneret til afsender, mens konvolutten blev bevaret i Schulims udlændingesag. Foto Rigsarkivet.

Kærestebreve og brev til Christian X

Schulim og Ruth blev ved ankomsten til København omgående anholdt og uden kendelse fængslet i to måneder, hvad der var hjemmel til i loven.

Takket været de konfiskerede breve som Ruth

og Schulim sendte, ved man i dag lidt om hvordan de unge mennesker følte, mens de sad afskåret fra omverdenen og hinanden i Vestre Fængsel.

Schulim søgte om tilladelse til at møde sin kone i fængselsgården, men den blev ikke givet³¹.

Den 5. juni 1939 sendte han fra sin celle nummer 389 et kærestebrev til sin Ruth i celle 49. Brevet blev efter at være gennemgået af fængslets censur med stor hast lagt i en kuvert og sendt til Statsadvokaten for Særlige Anliggender.

I dag kendes brevet indhold ikke. I Schulim Niedrigs udlændingesag er alene konvolutten bevaret. På den har Schulim på både for- og bagsiden skrevet »I love you« i et hjerte. En overbetjent i afdeling A.S. som havde læst brevet, skrev på konvolutten med rød blyant:

»Tilbage til Afsenderen Nr. 389: Schulim Niedrig idet Breve med Indhold af den Art ikke afleveres til hans Hustru«³².

Lidt senere sendte Schulim Niedrig dette brev til myndighederne fra sin celle:

»Ansøgning. Ansøger høfligst om velvillig prøvelse af vor bøn om at blive løsladt fra fængslet og håber at De vil imødekomme vor bøn. Kommende fra Tyskland har vi krydset den danske grænse som flygtninge uden tilladelse. Vi har fået en fængselsstraf og da jeg er

er født i Polen, blev jeg sammen med min kone sendt til Polen. Efter-som jeg ikke har levet i Polen i 25 år, har jeg mistet mit statsborgerskab, og vi fik gud ske lov ikke tilladelse til at rejse ind, hvilket jeg allerede tidligere har henvist til. Bragt tilbage til København har vi nu allerede i 8 uger siddet i arresten.

Og 8 ugers fængsel er så sandelig straf nok, som intet menneske så let bliver ikendt. Ellers må vi virkelig antage, at for så dårlige mennesker som os er fængslet det bedste, hvor de kan friste deres tilværelse, og at vi må være glade for, at man sætter os i fængsel og ikke straks kaster os for hundene. Hvor mønsterværdige og forbilligede de danske fængsler end måtte være, bliver for de fængslede hver time til en dag og hver dag til en evighed, og min kone og jeg har alt nok i 8 ugers fængsel, så meget mere som vi ikke er blevet idømt nogen straf.

Et kortfristet fremmedpas kunne tjene os til så hurtigt som muligt at forlade Danmark. Jeg beder Dem endnu en gang om ikke længere at holde min kone og mig i fængsel, men berede en ende på vore kvaler. Anmoder Dem venligst under hensyntagen til vores situation at træffe en hurtig afgørelse og takker på forhånd hjerteligt. Med højagtelse Schulim Niedrig Vestre Fængsel Nr 389«³³.

Ruth sendte derimod et brev til Kong Christian X. Kongen fik heller aldrig brevet at se:

»København, den 8. juli 1939 Til Hans Majestæt Kongen af Danmark! Undskyld mig venligst at jeg vover at skrive til Dem. Jeg ved imidlertid desværre hverken anden udvej eller råd.

Jeg er 18½ år gammel og har været gift siden 38. Min mand fylder 29 i september. Vi er begge jødiske og af den grund flygtet fra Tyskland til Danmark for 9 uger siden. Vi håbede her på hjælp i vore trængsler. Har imidlertid desværre indtil nu været spærret inde ...«

Efter have fortalt den danske konge hele historien om flugten til Danmark og grunden til den fortsatte Ruth:

»Vi har ikke nogen straf at afsone. Og man holder os alligevel så længe for forbrydere her. Det er allerede slemt nok, at man må flygte, og jeg synes ikke, at vi har fortjent endnu mere straf. Selv om man spærrede os inde nok så længe, kunne vi dog ikke skaffe andre papirer. Hvorfor giver man os ikke nogle fremmedpas og løslader os? Vi har gode papirer til indrejse i Nordamerika og ville derfor straks kunne rejse væk igen.

Desværre vil man jo ikke lade os blive her i Danmark, selv om vi gerne ville blive her. Af profession er min mand herre- og dame-skrædder. Konfektion og mål, også tilskærer. Jeg må hverken se eller tale med min mand. Jeg håber, at De vil hjælpe os til vores frihed, vi er unge og ville gerne bygge en ny tilværelse op. Forhåbentlig har jeg ikke gjort Hans Majestæt vred på grund af min bønsskrivelse og beder om undskyldning. Højagtelsesfuldt Ruth Niedrig, født Seckel-son for tiden Vestre Fængsel nr. 6«³⁴.

Hjælpekomiteen

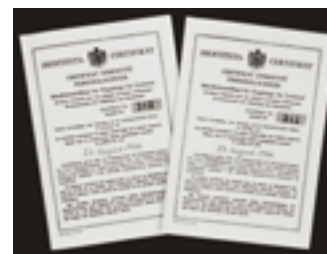
Den jødiske hjælpekomite havde efterhånden fattet interesse for ægteparret og indset at det var havnet i en alvorlig situation. Komiteen fik myndighederne til at forlade tanken om at prøve at komme af med parret til Polen. Det kom dog helt af sig selv. Det polske gesandtskab anså, efter en afgørelse hos højere instanser i Polen, Schulim Niedrig for at være »ausgebürgert«, hvilket skulle meddeles ham i egen person i det polske konsulat. Ruth Fanni Niedrig ville konsulatet slet ikke tale med³⁵.

Landsretssagfører Kaj Simonsen, *Komiteen af 4. Maj 1933*, meddelte politiet den 22. august 1939 at man kun kunne tage stilling til om man ville hjælpe eller støtte ægteparret hvis de indfandt sig hos komiteen og forklarede deres forhold. Politiet løslod dem dagen efter. En af betjentene i Vestre Fængsel skrev:

»Fg- 389 Schulem Niedrich løslades den 23' ds. til Poli- | tiets Fremmedafdeling – Overbetjent T... | Det bedes meddelt Fangen, at han ikke vil blive | Hjemsendt til Polen, men afleveret til den jødiske | Hjælpekomité. | Den 22/8 1939 | [I håndskrift] Meddelt Fangen«³⁶.

Schulim og Ruth modtog ved løsladelsen efter det lange fængselsophold hjælp fra den jødiske hjælpekomite, i form af penge og spisebilletter. Senere skaffede hjælpekomiteen en lejlighed til parret i april 1940. De søgte visum til USA og til Italien, hvor Schulim havde opholdt sig i to år. Han håbede at ventetid i Italien ville forøge deres muligheder for at komme videre til USA. Men svarene fra konsulaterne lod vente på sig.

Under deres fængselsophold havde ægteparret Niedrig bedt om et kortvarigt fremmedpas. Sådanne pas forberedte man to gange, ligesom man lavede kartotekskort for passets udstedelse. Den 23.

februar 1940 udfærdigede Rigspolitiet orangefarvede flygtningepas (Identitetscertifikat for Flygtninge fra Tyskland)³⁷ for Schulim og Ruth Niedrig med 6 måneders gyldighed. Passene fik de dog aldrig udleveret fordi der ingen udrejsemulighed viste sig.

En lukket dør

En aften, først i maj 1940, tog Ruth alene i biografen, og Schulim blev samme aften anholdt for at tage fat i en dør i Købmagergade. Når man 60 år senere læser om hændelsesforløbet, minder hele sceneriet om børnerimet de »Tre små kinesere på Højbro Plads«. I rapporten skrev betjentene følgende om deres anholdelse af skræddersvend Schulim Niedrig:

»3. maj 1940 I Dag Kl. ca. 23, da C.B. 414 N.N. og undertg. patrouillerede på Købmagergade, blev vi opmærksom paa en Mandsperson, der spadserede foran Ejendommen Købmagergade Nr. 28, hvor »K.U.« har til Huse. – Vi iagttog at han flere Gange tog fat i Døren til Opgangen nævnte Sted uden dog at komme ind i Ejendommen. Paa vor forespørgsel Kl. ca. 23,50 forkl. han, at han ventede paa sin Hustru, der var i Kino. Vi forkl. ham, at der ikke var noget Kino i Nærheden, og da han ikke kunde gøre Rede for sin Færden og talte gebrokket dansk og ikke kunde legitimere sig førte vi ham her til Stationen. Her opgav han sit fulde Navn at være: Schulim Niedrig«³⁸.

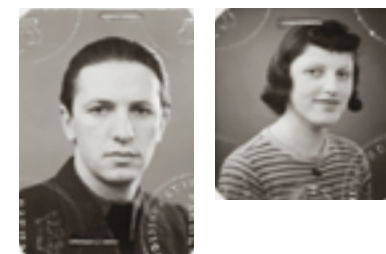

Fig. 31 og 32. Schulim og Ruth Niedrigs fotografier i de flygtningepas som de aldrig fik udleveret. Der blevet lavet to sæt pas, som den dag i dag ligger ubrugte i deres udlændingesag i Rigspolitichefens arkiv i Rigsarkivet. Foto Rigsarkivet.

Fig. 33. De orange identitetscertifikater for flygtninge fra Tyskland, Nr. 311 og 313 for ægteparret Niedrig. Foto Rigsarkivet.

Fig. 34. Schulim og Ruth Fanni Niedrig, registreret af overbetjent Toxværd i februar 1940. Foto Rigsarkivet.

Hvad betjenten ikke vidste, eller måske ikke forstod på »skræddersvendens« gebrokkne dansk, var at Schulims to venner, Eduard Karp og Vera Königsberg, boede i det hus, hvor Konservativ Ungdom (K.U.) havde sine lokaler, nemlig i Købmagergade 28³⁹.

Schulim blev fængslet, og dagen efter henvendte en af betjentene sig i parrets lejlighed i Kronprinsensgade nr. 13, hvor han traf den bekymrede Ruth hjemme. Betjenten undersøgte kun om Schulims adresseoplysning var rigtig, og gik. Kort efter kom Ruth selv på stationen og forklarede at hun havde være i biografen aftenen før. Betjentene på Station 2 kontaktede Fremmedafdelingen da de opdagede at parret figurerede i Dansk Politis Efterretninger på grund af den tidligere udvisning til Polen. De blev efter ordre fra Fremmedafdelingen ført til Politigårdens fængsel til »videre foranstaltning for Opdagelsespolitiet«⁴⁰. Opdagelsespolitiet skrev endnu en rapport den samme dag om parrets skæbne i Danmark, og så gik turen igen til Vestre Fængsel »i Medfør af Fremmedloven til foranstaltning for Statsadvokat Harald Petersen«⁴¹.

Forhandlinger om menneskeliv

Ud fra den effektfortegnelse over mindre ejendele som blev taget af Schulim Niedrig ved fængslingen i Vestre Fængsel den 4. maj 1940, måtte det være tydeligt for enhver at det var en skrædder man havde anholdt. Foruden nøgler, kam og frimærker konfiskerede man et centimetermål, en rulle garn, nåle, et pren og to fingerbøl⁴².

Statsadvokat Harald Petersen fik nu deres sag, og han besluttede at henstille at Udenrigsministeriet skabte mulighed for deres tilbage-sendelse til Polen. Sagen blev sendt videre til Justitsministeriet, hvor man konstaterede at man der ikke tidligere havde haft sagen på sit bord⁴³.

Politiinspektør Harry Chr. Mikkelsen Kudsk ved Politiadvokaturen (Københavns Politi) anbefalede derimod ægteparrets løsladelse eftersom det var umuligt at de kom til Polen⁴⁴. Hans fornuftige holdning kom blandt andet til udtryk i denne kommentar:

»Rent bortset fra, at det i | Øjeblikket maa anses for haabløst, | at søge at faa disse Flygtninge til | Polen synes ingen Rimelig- | hed i at fare særligt haardt frem | mod de paag, hvorefter hst. svare | Jm. at de paag. har opholdt sig | her siden 7/5-39 og har været | Understøttet af Komm. af 4. Maj | 1933, hvorefter man, da det under de | nuv. For-

hold maa anses for | haabløst at søge de paag. tilbagesendt | til Polen, maa mene, at de bør | løslades fra Vestre Fængsel saaledes | at Sagen sættes i Bero i 3 Mdr. | for at afvente Begivenhedernes Ud- | vikling. | 24/5 – 40 | MK [Mikkelsen Kudsk]«.

Men overbetjent Toxværd ved Fremmedafdelingen ville ikke rette sig efter Mikkelsen Kudsk's henstilling. Der var kommet et brev fra det amerikanske konsulat som oplyste Schulim at han behøvede nye garantibeviser, og at de amerikanske myndigheder gik ud fra at han var i besiddelse af to fødselsattester og to straffebeviser for de sidste 5 år⁴⁵. Det var Schulim ikke, og det vidste overbetjent Toxværd godt. Han prøvede i et sidste forsøg på at komme af med ægteparret, til sekretær Alfred Bethge ved det tyske Generalkonsulat. Bethge udtalte at Niedrig og hustru som jøder ikke kunne forvente at få tilladelse til at rejse til Tyskland, hvorfra Schulim Niedrig i øvrigt var udvist⁴⁶. Derfor skrev overbetjent Toxværd samme dag i sit referat, den 31. maj 1940:

»NIEDRIG har faaet Skrivelse af 28/5-40 fra det her. amrk. Generalkonsulat med Anmodning om at fremskaffe nye Garantibeviser fra U.S.A. da de tidligere er for gammel. – Fra G [eneral]. K[onsulatet]. er oplyst, at Visum forventes til Niedrig og Hustru, naar Garantibeviser, hvilket menes at tage nogle Maaneder under nuv. Forhold, afleveres og Lægeundersøgelse klares.

Niedrig og Hustru anmoder om at komme fri for at bearbejde deres Udvandringmuligheder. Toxværd O.B.«⁴⁷.

I Justitsministeriet skrev fuldmægtig Troels Hoff og sekretær Erik Hastrup (fig. 111) notater og førte lister over Statsadvokatembedets (A.S.) diskussioner med besættelsesmagten om personer som ønskedes udleveret og først og fremmest af de danske myndigheder. Det er faktisk den eneste kilde man i dag har om disse møder, fordi Statsadvokatens arkiver forsvandt eller blev tilintetgjort efter krigen. I en udateret »Redegørelse vedrørende forskellige Udlændinge, som omgaaende ønskes udleveret til de tyske Myndigheder«, fra første halvdel af juni måned 1940, skrev Hoff blandt andet:

»De er begge udvist fra Tyskland, men de tyske Myndigheder har nu overfor S.A. Harald Petersen erklæret sig villige til at modtage dem; nogen Udleveringsbegæring ses der ikke at foreligge«.

På en maskinskrevet version af Hoff's notat har han selv den 6. juni under disse oplysninger skrevet:

»De vil en af Dagene blive uds. til Polen«⁴⁸.

I sin celle i Vestre Fængsel sad Schulim Niedrig uvidende om at hans og konens skæbne blev diskuteret på højeste sted. Han skrev i frustration over frihedsberøvelsen til overbetjent Toxværd:

»Desuden vil De erindre, at vi har tilbragt hele sidste sommer her i fængslet, og det ville nu virkelig glæde os, hvis vi fik lejlighed til at lære ikke blot københavnervejret, men også københavnerpolitiet fra den venlige side. Vi er dog rede til, så ofte det forlanges, at melde os hos politiet, sågar hver dag«⁴⁹.

Men sagen skulle få en helt anden udvikling. Fuldmægtig Troels Hoff i Justitsministeriet skrev den 5. juli 1940 i et referat:

»Krim. Ass. Odmar oplyser, at Ægteparret vil blive udsendt i Løbet af nogle Dage«.

Dommen var faldet. Schulim og Ruth Niedrig blev ikke udvist til Polen, men til Tyskland den 11. juli 1940. Besættelsesmagten havde givet efter og tog imod to jøder, som de ellers mente at være kommet af med. To dage senere (13.7.1940) skrev en af Justitsministeriets medarbejdere (PH) i samme referat:

»St.adv. for Kbh. medd. At de pgl. er udleveret til de tyske myndigheder i Padborg«⁵⁰.

Det var som om udvisningsmændene skulle overbevise sig selv om at det var lykkedes dem at komme af med Schulim og Ruth, eller måske har nogen stillet spørgsmål til deres udvisning den 11. juli.

12. juli skrev kriminalassistent Odmar ved Københavns Opdagelsespoliti under Statsadvokaten (A.S.) at Schulim og Ruth var blevet anholdt for overtrædelse af fremmedloven og udsendt til Tyskland 11.7.40, samt »Udvisningstilholdet P.E. 118/39 staar stadig ved Magt«⁵¹.

Flensburg – Arbeitseinsatzlager Schloßhofstraße i Bielefeld – Auschwitz

Fig. 35. Gerichtsgefängnis Flensburg i år 2000. Foto V. Ö. Vilhjálmsen.

Efter at to danske kriminalbetjente havde eskorteret det unge ægtepar Niedrig til den dansk-tyske grænse, blev Ruth og Schulim ført til domhusfængslet i Flensburg, hvor de blev holdt inde-spærret i næsten to måneder. Den 12. september 1940 blev de begge transporteret til Arbeitseinsatzlager Schloßhofstraße i Bielefeld. Her blev de

registreret med tidligere adresse i »Flensburg, Südergraben«, som er adressen på Gerichtsgefängnis i Flensburg⁵².

Efter at have arbejdet under slavelignende vilkår i Schlosshofstrasse-lejren i Bielefeld blev Ruth og Schulim den 2. marts 1942 deporteret til Auschwitz. Transporten gik over Berlin, hvor 158 jøder fra Norge også blev sluttet til transporten. De norske jøder var blevet sejlet fra Oslo i lastrummet på skibet »Goteland« til Stettin og derfra kørt med tog til Berlin. I Berlin blev alle samlet i en synagoge før afgang til Auschwitz. En overlevende jødisk flygtning på den norske transport, Leo Eitingen, har beskrevet transporten:

»Efter en kort køretur standsede lastbilerne foran en stor bygning. Det viste sig at være den store synagoge i Fasanenstrasse i Berlin, som nu var lavet om til gennemgangstation for forskellige jøde-transporter. En god del mennesker var samlet inde i bygningen da vi kom. Flere kom til senere. Det var mest tyske jøder fra Berlin, der var samlet her. Det var folk i alle aldersgrupper« ...

»Størsteparten af de mandlige tyske jøder var specialarbejdere i den krigsvigtige tyske industri ... Den sidste nat de var i Berlin, blev byen bombet kraftigt. Det begyndte med, at flyalarmen gik, og alle lys blev slukket. De befandt sig i bælgmørke, og alle fik streng besked om at blive hvor de var. Ingen fik lov til at røre sig. Børnene blev angste og begyndte at græde. De voksne trøstede dem så godt de kunne. De var også rædde. En del hysteriske SS-folk løb omkring og råbte og skreg. Så begyndte luftværnskanonerne at lyde. Det lød som om kanonerne var placeret på taget af synagogen, så tæt på syntes kanonerne at være. Men braget fra luftværnskanonerne var ingen ting mod de øredøvende bombeeksplosioner, som nu bragede løs. Hele bygningen rystede. Dette måtte være et stort angreb. Af og til var der et lille ophold i skydningen og eksplosionerne. Så hørte de tydeligvis brummen fra bombeflyene højt oppe, oppe under himmelen i nattemørket. Bombeeksplosionerne tog til i intensitet. Ruderne i synagogen blev knust, og det flød med glas. Mange af fangerne skreg af rædsel, men alle skulle blive siddende. De havde ikke noget valg. Blev de ramt, så blev de ramt. De kunne ikke få det værre end de havde det. Men de blev ikke ramt, mærkeligt nok. Og da de næste morgen blev jaget ud på gaden og op i ventende biler, så de fleste i et glimt hvad der var sket. Rundtomkring på alle kanter hørte de der brande. Brandfolk var i sving, ambulancer kørte frem og til-

bage. En række civile løb forvirret omkring ... På jernbanestationen i Berlin ventede et godstog. Fangerne fra synagogen blev stuvet ind i toget⁵³.

»Vi blev sendt med kreaturvogne stuvet sammen 50 mennesker i en vogn uden hensyn til gamle eller syge. Vi kom til Auschwitz efter 1 1/2 døgn's rejse sent om aftenen. Stationen var omgivet af bevæbnede SS-mænd.

Vi blev stillet op i to kolonner – kvinderne på den ene side og mændene på den anden. Af kvinderne blev der kun plukket nogle ganske få unge piger ud, som vi så blive ført bort til fods, men alle andre kvinder og børn blev kørt bort i lastbiler. Vi mænd blev spurgt af to SS-mænd hvor gamle vi var, og inddelt i grupper efter alder – en fra 18-45 og en over 45 år. Det var en SS Rottenführer og en SS Unterscharführer som ordnede med dette. En SS Hauptsturmführer, det var enten Schwartz eller Aumeyer, stod og kontrollerede det hele. Kun af og til greb han ind, når han mente udvælgelsen ikke var foregået rigtigt. Først blev drengene og de gamle kørt bort, og til sidst vi⁵⁴.

Det var omtrent 1.500 jøder, voksne og børn, der ankom dagen efter til Auschwitz med denne transport – en af mange transporter til dødslejren den dag. Der blev udvalgt 535 mænd og 145 kvinder til arbejdsopgaver. Mændene fik numrene 104.890 til 105.424 og kvinderne 36.935 til og med 37.079. I alt blev 820 mennesker fra denne transport sendt i gaskamrene og de fleste af dem ved ankomsten⁵⁵. Blandt de udvalgte til arbejdsopgaverne var Ruth og Schulim. Nummeret 105.132 blev tatoveret på hans arm. Begge var nu bragt til en udryddelseslejr, kun få kilometer fra hans hjemby Oswiecim, hvor han 32 år tidligere var født.

Leo Eitinger beskrev i 1946 den procedure, som de mandlige fanger på Schulim Niedrigs transport gennemgik:

»Vi kom til den del af Auschwitz som hedder Buna, og blev modtaget som overalt, med skrig, spark osv. – Efter at have gennemgået de vanlige ceremonier for fanger f.eks. klipning, barbering over hele kroppen, aflevering af samtlige ejendele, bortset fra brillerne, som var det eneste vi fik lov til at beholde, blev vi efterhånden tatoveret med vores fangenummer på armen, og næste dag sat ind i arbejdet⁵⁶.

Fig. 36. Schulim Niedrig med sin anden kone, Ursula (født Meyer), og datteren Monika. Foto Franklin Niedrigs samling.

Fig. 37. Schulim Niedrig, eller Fritz Niedrich og »Fritz the Tailor«, som han hedre var kendt som af sine medborgere i byen Hamilton i staten Ontario i Canada. Her foran sin butik efter at han flyttede til Toronto i 1983. Foto Franklin Niedrigs samling.

Død og liv

To unge mennesker på flugt endte i Auschwitz. Havde det ikke været for et lille ryk i K.U.s dør i Købmagergade, ville deres historie måske have været ganske anderledes.

Den unge Ruth Niedrig blev bidt ihjel af SS-soldaters vagthunde i Auschwitz kort tid efter ankomsten i 1942⁵⁷.

Schulim overlevede på mirakuløs vis det næsten 2 år lange ophold i Auschwitz, trods slavearbejde bl.a. med kemikalier i Buna.

Grunden til at Schulim overlevede Auschwitz, kunne ifølge hans familie være at han som ung havde været medlem af et socialistisk parti i Berlin. Da han kom til Auschwitz, mødte han en gammel ven fra den tid. Den tyske ven havde skiftet over til den mere tidsrigtige nationalsocialisme og fungerede som fangevogter i lejren. Denne mand beskyttede ham efter sigende i Auschwitz⁵⁸.

Den 26. januar 1945 stod Schulim Niedrigs navn på en liste over fanger der blev flyttet fra Auschwitz til Buchenwald. Han blev befriet i Buchenwald den 11. april 1945⁵⁹. Han blev igen flyttet til Bielefeld, hvor han den 8. december 1945 blev gift med Ursula Meyer, en jødinde fra Berlin. De fik en datter, Monika, i 1946. De flyttede fra Bielefeld i juni 1947⁶⁰. Derefter boede de i Sverige i nogle år, før de flyttede til Canada, hvor de længst var bosat i byen Hamilton i Ontario. Der tog Schulim fornavnet Fritz og ændrede efternavnet en lille smule til Niedrich. I Hamilton var han kendt af de lokale som *Fritz the Tailor*, og han åbnede en butik med det navn i 1960⁶¹. Han flyttede i 1980'erne til Toronto, hvor han døde af et hjerteanfald foran sit hus i 1987.

Fig. 38. Fra stenafsløring i Bielefeld den 16. august 1998. Stenene bærer navnene på alle kendte jødiske fanger i Bielefeld, i alt 1.841. Ruth og Schulims navne er indgraveret i en af de to sten som beboerne i Bielefeld går forbi hver gang de ankommer til eller forlader byens banegård. Foto venligst stillet til rådighed af Brigitte Decker, Bielefeld⁶⁵.

Udvisningstilholdet bortfaldet – sporene slettes?

Schulim Niedrig tog aldrig kontakt med de danske myndigheder efter krigen. Ifølge hans udlændingesag kom han heller aldrig til Danmark efter udvisningen. I 1963 kom såvel Schulim Niedrig som Ruth Fanni Niedrig, som så mange af de andre mennesker der blev udvist af danske myndigheder, igen i de samme embeders søgelys. De oprindelige kartotekskort for deres udlændingesager blev udskiftet med nye kort, som var forsynet med et stempel der tilkendegav at »Udvisningstilholdet var bortfaldet«⁶².

Dette nye kartotekskort giver umiddelbart det indtryk at alt er i orden, og at personerne måske har været i landet igen. I modsætning til nogle af de andre jøder der blev udvist til Tyskland i perioden 1940-44, optræder Schulim og Ruth Niedrig på et fortroligt register som Rigspolitiet lod trykke allerede i 1952. Registret byggede for det meste på navne på udviste fra Dansk Politi Efterretninger (D.P.E.). Schulim og Ruth Niedrig stod indført i D.P.E. Nr. 161 af 1940, hvori deres anholdelse den 4. maj og udsendelse til Tyskland i juli 1940 blev udtrykkeligt registreret⁶³.

Rigspolitichefens liste fra 1952 skulle tilsyneladende være et udtømmende register over alle udlændinge, herunder nordiske statsborgere, som i tiden 1. januar 1928 til og med 30. september 1952 var blevet udbragt eller udvist fra Danmark i henhold til straffeloven eller med tilhold efter fremmedlovens paragraffer⁶⁴. Men eftersom langt fra alle udvisninger af Danmark blev registreret i D.P.E., er listen ikke fuldstændig.

Ernst Platzko

»En respektabel Mand helt igennem«

Ernst Platzko⁶⁶, født den 1. april 1882 i Nové Mesto i Slovakiet – død den 16. oktober 1942 i KZ-Sachsenhausen⁶⁷.

Fig. 39. Platzko-børnene i Wien: fra venstre Jana, Karl, Greta og Edith. Fotoet er taget efter moderens død i 1925. Foto i familien Platzkos eje.

Den 7. april 1940⁶⁸ anløb et skib fra England Københavns havn. En af passagererne var den 58-årige forretningsmand Ernst Platzko, en distingveret herre, der altid havde været en kærkommen gæst i Danmark. Ernst Platzko havde ventet længe på at få tilladelse til at komme til Danmark. Han var tjekkisk jøde, der havde levet og arbejdet det meste af sit liv i Wien⁶⁹. Han havde været enkemand i mange år og havde fire voksne børn, tre døtre og en søn. Han og sønnen, Karel (senere Karl), som var yngst i børneflokkene, flyttede i 1937 til London, ét år før Østrig blev indlemmet af nazisterne⁷⁰.

Fig. 40. Ernst Platzko, 1925. Foto i familien Platzkos eje.

Til København medbragte Ernst Platzko kollektioner fra nogle af Londons kendte modehuse, såsom »Princalm Mantels Ltd.« og »Feudals«. Da han havde fået sit lager af engelsk overtøj og pelsvarer gennem tolden, begyndte endnu en af hans mange forretningsrejser i Skandinavien.

Han kan næppe have haft fantasi til at forestille sig at han to dage senere ville være fanget i Danmark, spærret inde af Hitlers hære, som han havde været så forudseende at flytte fra til England inden Østrig blev opslugt af Tyskland i marts 1938.

Ernst Platzko var en længe ventet gæst for en række af Københavns fineste forretninger. I Platzkos udlændingesag, nr. 74.786, som påbegyndtes den 4. april 1939, redegjorde kriminalbetjentene for hvad forskellige disponenter i københavnske varehuse havde at sige om ham, for at fremme hans ansøgning om ti dages indrejse- og opholdstilladelse til en forretningsrejse. Varehusene ville gerne have ham herop. De havde handlet med ham før og trængte alle i højeste grad til engelske varer.